

ПРОЛОГ

*Лютий 1922 р.
Джати́нга, Ассам*

Птахи позбавляли себе віку.
Не одиницями — тисячами.

— Шпаки,— промовила жінка.— Птахи-самогубці.

У моєму черепі луною бриніло запитання давно вже покійного шкільного вчителя.

— Ви, Віндгеме! Збірний іменник, який позначає скупчення шпаків?

І як наслідок мого невігластва — ляскіт лінійкою по парті.

— Згряя, хлопче! Скупчення шпаків називається згряєю.
Не забувайте.

Згряя.

Це слово натякає на якусь таємницю. Щось таке, що можна прошепотіти лише на вухо. Щось приховане.

Можливо, ця асоціація нав'язана тим, як вони літають: величезні скупчення птахів, що виконують піруети у хмарах так, ніби є одним розумом і отримують інструкції від одного голосу.

Невже сьогодні, у порожнечі, що передує молодіку, голос наказав їм кидатись униз крізь гірський туман і розбиватися об землю цієї забутої богом долини? Я сперся на дерев'яну балюстраду і спостерігав.

Унизу, у долині, у відблисках сотень смолоскипів, що освітлювали сцену з Дантового пекла, кричали й бігали напівголі тубільці, тицяючи в занепалих істот ключками та кийками.

— Навіщо вони це роблять? — запитав я.

Жінка повернулась до мене, її обличчя раптом спохмурніло.

— Страх,— відповіла вона.— Та сама причина, що змушує й людей по всьому світу нападати на те, чого вони не розуміють.

— Я про птахів. Навіщо вони прилітають сюди помирати? Вона усміхнулась.

— Кожен мусить десь померти. Особисто я, капітане, не можу запропонувати кращого місця. А ви? — Вона озирнулась на своїх сусідів.— Авжеж, місцеві вважають, що долина проклята. Що птахи стають одержимими духами зла.

— А ви? — поцікавився я.— У що вірите ви?

— Я?

Вона вдала здивування, розіграла заради мене невеличкий спектакль, тоді підсунулася ближче. А коли заговорила, голос її був ледь голоснішим за шепіт.

— Якщо вирішите побути в нашому маленькому форпості трохи довше, капітане, можливо, познайомитесь із декотрими з наших. Вони зловтішаються. І хто скаже, що до цього не доклало руку зло?

Вигуки з долини почали вщухати, повітря заспокоювалося, його більше не розбурхували свист і звуки падіння птахів-самогубців.

Позаду нас відчинилися двері. На оксамитову чорноту веранди пролилося жовте світло. Манірний слуга у білій туніці й жорсткому тюрбані покликав до вечері та відступив убік, щоб пропустити сагибів і мадам із «Клубу Джатинги», які відставили свої напої та поквапились усередину.

Емілі Картер зробила останній ковток зі свого високого келиха.

— Приготуйтеся, капітане,— сказала вона.— Починаються веселощі.

Вона передала порожній келих слугі і зникла за дверима, хоча перед тим таки встигла зіштовхнути закривавленого птаха з балкона у темряву вниз.

ОДИН

За два тижні до того

Калькутту я покинув із похмурою рішучістю, валізою, повною гарбузів — на випадок надзвичайної ситуації — та шматочком опійної смоли завбільшки з кулю у складках одягу. Пунктом мого призначення був ашрам на пагорбах Качара, забутої затоки у найвіддаленішому кутку далекої провінції Ассам, яка розташувалася за три дні подорожі та мільйон миль від витонченості Калькутти, хай би якою та була. Його порадив мені, чи, радше, наполегливо порекомендував, чи принаймні голосно розхвалив мій лікар, доктор Чаттерджі, шарлатан, що спеціалізувався на аюрведичних зіллях і якого я таки вважав би шахраєм, якби не факт, що його ліки на диво працювали. Благоговійним голосом він пояснив, що місцем заправляє святий чоловік на ім'я Деврага Свами, двохсотп'ятдесятирічний мудрець, якому до снагивилікувати майже все від печії до жовтої лихоманки тільки дрібною травички та купою молитов. Особливо сподіватися не було на що, але в моєму теперішньому становищі вибору я не мав. Як то кажуть, потопаючий і за соломинку хапається... чи за зіллячко.

Гарбуза також запропонував Чаттерджі: подрібнений, потовчений і перемішаний з кількома іншими інгредієнтами, він перетворювався на кашицю, що мала смак вакси, але дарувала тимчасовий перепочинок від болю опійної ломки. Гарбузів я набрав стільки, щоб вистачило на триденну подорож і ще й лишилося, бо коли вже на те пішло, як справа доходила до залізничного транспорту та й будь-чого в Індії, за розкладом не працювало геть нічого.

До цієї країни я прибув майже чотири роки тому, зійшов на берег у Хідіпурських доках просто в перший з тисячі опійних притонів. Якщо це і перебільшення, то зовсім незначне, і свою першу дозу я знайшов протягом першого тижня свого перебування тут.

Я приїхав сюди не наркоманом — чи *залежним від опію* — як висловилися б священники та педанти. Я вживав його чисто з медичною метою: як засіб, що дозволяє позбутися нічних жахів та стимулює сон. Залежність з'явилася згодом, поступово, *згубною*, а усвідомив я цей факт іще пізніше.

Я спробував позбутися її самотужки. Та й хто б цього не зробив? Урешті-решт, поліціант з опійною залежністю схожий на бігуна на довгі дистанції, у якого шнурки зв'язані між собою. Якийсь час він утримується на ногах, але рано чи пізно повалиться долілиць.

А люди помічають, коли ти падаєш.

На мій превеликий жаль, людьми, які помітили першими, виявилися всевидячі чоловіки й жінки «Відділу Н», військової розвідки, відповідальної за політичну стабільність Британської Індії. Своє завдання вони схильні тлумачити у найширшому сенсі, що означає шпигунство за всіма і кожним, тобто і за мною та моїми нічними вилазками в такі неортодоксальні храми.

Наразі вони тримають інформацію при собі — не стільки через доброту, скільки через бажання мати важіль, що змушує мене танцювати під їхню музику. Хай там що, немає гарантій, що вони не передумають і не доповідатимуть моему начальству, і загроза ця — як ніж біля моєї горлянки.

Не відчуваючи від цього лева особливого захоплення, я вирішив щось зробити, тож і вирушив спочатку залізницею, тоді манівцем до ашраму Деврагі Свамі.

Почалася подорож доволі гладенько. Я сів на поштовий дарджилінгський потяг, що прямував від вокзалу Селда до залізничного вузла Сантахар на півночі Бенгалії, де збирався

зробити пересадку й дістатися до Гувагати, столиці Ассаму. Але пересадки не відбулося через стихійний страйк «нікчемних-клятих-жахливих» місцевих робітників залізниці.

Опинившись віч-на-віч із таким лихом, я зробив те, що зробив би будь-який англієць, що поважає себе. Заплатив хлопчиську, який тинявся поблизу, кілька анн¹, аби той спрямував мене до найближчого алкогольного напою, туди й вирушив.

Більшу частину дня я охолоджував свої п'яти та підпирав стіну бару в сумнівному закладі під назвою «Готель Дункана», де можна було промочити горлянку пивом, але компанії, на жаль, бракувало. Пиячити наодинці не так уже й весело, та коли вже мова зайшла про приятелів за келихом елю чи то взагалі про товаришів, справжній приятель у мене був лише один: мій друг і молодший офіцер сержант Не Здавайся Банерджи. Колись він урятував моє життя, але я йому не дорікаю. Авжеж, Не Здавайся — не справжнє його ім'я. Індуси не такі вже прихильники манірної вікторіанської номенклатури, принаймні у виборі імен власним дітям. Насправді звався він Сурендранат, але вимовити це було вельми важко, тож усі, точніше всі британці називали його англійською — «Суренде-нот», тобто Не Здавайся.

Утім, Не Здавайся тієї миті їхав до Дакки, другого за розміром бенгальського міста, розташованого у богом забутій провінції та відділеного від Калькутти двома сотнями миль і половиною дельти Гангу. Він вирушив до своєї тітоньки, рятуючись від гострої лихоманки боротьби за незалежність, яка косила населення Калькутти й розділяла родини зсередини, змушуючи брата виступати проти брата, а батька — проти сина.

Минуло лише пів дня, а я вже сумував за ним, переважно тому, як сам чудово усвідомлював, що протягом останніх шести місяців нам дуже важко було знайти час, щоб посидіти за чарочкою, як тоді, коли я вперше приїхав до міста,

¹ Анна — розмінна монета Британської Індії, становила 1/16 рупії.—
Тут і далі прим. пер.

коли Калькутта була новенькою і блискучою, а опій був мені слугою, а не паном. Тож сидів я в барі «Готелю Дункана» й піднімав келих за свого сержанта,— така собі іронія долі, адже алкоголь він зносив так само, як і пересічна англійська школярка.

У сутінках хлопчисько повернувся з новинами про прибуття ассамського поштового, і я вийшов за ним крізь задні двері, так і не наблизившись до розуміння, хто ж такий є чи був той Дункан і яке безумство змусило його збудувати готель у такій дірі.

Полегшення, яке охопило мене у вагоні ассамського поштового, швидко випарувалося, бо я усвідомив, що пішки дістався б до Гувагаті швидше, ніж цей маленький вузькоколіїний потяг. Утім, доки підстаркуватий локомотив навпацки торохкотів крізь темряву, я змирився з неминучим і спробував зручніше влаштуватись на жорсткому дерев'яному сидінні вагона другого класу, що на цю ніч став мені домом.

У небі здіймалося червоне сонце, коли потяг зупинився біля платформи столиці Ассаму, саме вчасно, щоб я побачив, як поїзд до Ламдінгу, на який я мусив пересісти, від'їхав від вокзалу, весело пихкаючи димом. Хтось почекав би наступного потягу, але у валізі того когось не гнила парочка гарбузів. Тож я зупинив вантажівку, заплатив водію, щоб той вітром домчав мене до наступної станції, та опинився там, коли залізничник на платформі саме збирався дмухнути у свисток.

Ламдінг зустрів мене дев'ять годин по тому, і на той час ми з гарбузами були вже геть виснажені. Я вивалився з потяга просто у духмяний барвистий хаос індійського провінційного життя, з усіма його торговцями й мандрівцями, вокзальними лоточниками, що вигукували назви своїх товарів із тією ж пристрасстю, що адвентисти сьомого дня проголошують друге пришестя, з крамарями, що аж навпіл зігнулися під вагою тюків, завантажені, як ті в'ючні тварини, що перевозять на своїх худих спинах увесь домашній

скарб. Було там навіть кілька червонощоких колоніальних офіцерів з пухкими дитячими личками, усі свіженькі, усі самотужки прямують у глиб країни, до якихось віддалених форпостів, щоб заступити на посаду й стати єдиним білим представником влади на п'ятдесят миль навколо.

На платформі це і сталося. Громовий удар шоку. Електричний струмінь жаху. На якусь мить, на одне биття серця, я побачив на іншому боці двору привид: покійника; чоловіка, якого востаннє бачив майже двадцять років тому. Його очі впилися в мене; старіший, спустошений часом, але такий само холодний, непохитний погляд. Час жартує з пам'яттю, але важко забути обличчя людини, яка намагалася тебе вбити.

Спиною покотився холодний піт. Я сказав собі, що помиляюсь: мене обмануло освітлення, я став жертвою втоми та містера О, я готовий був прийняти що завгодно, тільки не факти просто перед собою. Так і стояв, ніби в мене вдарила блискавка.

За секунду він зник, розчинився у морі тіл. Я отямився, й мене охопила паніка; у голові гуло; тож я схопив валізу й кинувся за ним, проштовхуючись крізь натовп, досі не в змозі довіряти власним очам і пам'яті. Став продиратися крізь протестуючий натовп, побачив спину чоловіка у лляному костюмі біля виходу і знову впустив його.

Я кинувся туди, захеканий і спітнілий, і забіг на сходи вокзалу, але тільки й побачив, як він зник у великому чорному автомобілі, який чекав на нього з увімкненим двигуном. Носій завантажив його валізу, водій у білому натиснув на газ. В авто, що віддалялося, я востаннє побачив обрис людини на задньому сидінні. Стояв і повторював собі, що це неможливо. Тут, зараз, у цьому найвіддаленішому куточку хіба міг я бачити людину, якій минулося вбивство, чоловіка, який і мене хотів убити? Він тоді близьенько підкрався.

Я тремтів і безпорадно дивився вслід автівці, що набирає швидкість. Біль у голові та кістках став таким сильним, що мене скрутило. Я сказав сам собі, що це нісенітниця:

аберація, параноїдальне марення, галюцинація — називайте як завгодно. А та постать могла бути будь-чиєю: чергового торговця, митного інспектора або чайного плантатора, що подорожує у справах. Були ж у мене раніше опійні галюцинації, хоча й не такі сильні. Так реально я ще не відчував. Так яскраво. Ба більше: перебуваючи під дією опію, я завжди марив, заховавшись у якомусь притоні, і ніколи так, як зараз, посеред моря людей. І хоча мене бентежила думка, що після стількох років я марив давно вже покійним убивцею, справжній жах я відчув, коли припустив, що починаю божеволіти.

ДВА

*Лютий 1905 р.
Вайтченел, Східний Лондон*

Спочатку нашу увагу привернули її крики. Пронизливі зойки, що пробивалися крізь проливний дощ і луною відбивалися від мокрих пошарпаних стін.

— Мерщій, Віндгем! Наздоганяйте!

Голос був глибоким і різким, як батіг, і я кинувся виконувати наказ. Вузькі вулички Вайтченела ніколи не були приємними, тепер же вони перетворилися на суцільний лабіринт слизьких і мокрих провулків та глухих кутів. Попереду сержант Вайтло підніс свисток до губ і дмухнув.

Ми промчали вулицею Блек-Ігл, проминули високу стіну пивоварні Трумена, вгорі гостру, як бритва, перетнули подвір'я житлового будинку, який перетворився на болото, і вибігли на вулицю Грей-Ігл.

Там борсалися дві постаті, їхні обриси виразно виділялися на тлі арки під далеким ліхтарем. Вони зчепилися між собою. Поруч, якщо судити з довжини волосся та криків, була жінка; її, схоже, звалили на землю.

У вікнах верхнього поверху мерехтів вогник свічки. Вайтло знову свиснув — помилка, бо це лише попередило тих, що билися, про нашу присутність, а були ми ще доволі далеко і втрутитись не могли. Авжеж, бійка зупинилася, чоловіки повернулися в наш бік і, закликавши на мить, кинулися навтьоки вулицею.

Ми за ними. Переслідування тривало, доки ми не досягли жінки, яка не звертала на нас уваги й продовжувала кричати. Ліва щока у неї почала набухати, збоку збігала цівочка

крові, перемішаної з краплями дощу. Раптом мене ніби вда-рили у сонячне сплетення. Я її впізнав.

— Бессі? — прошепотів я.

— За ними, Віндгеме! — крикнув Вайтло.— Про дівчину я подбаю.

Я зробив так, як мені наказали. Не розмірковуючи ані секунди. Хоч і знав її краще за всіх інших жінок Лондону. Двадцять років, ще й шести місяців не минуло, як вийшла заміж, звать Бессі Драммонд.

Утім, для мене вона назавжди лишатиметься Бессі Мей.

Повертаючись подумки до тих подій, я вважаю, що все могло б скластися по-іншому, якби я лишився, але Вайтло був сержантом, а я констеблем, що прослужив у поліції якихось дев'ять місяців, тож наказ був наказом.

Там я його і лишив, на колінах поруч із Бессі, а сам побіг за двома постатями, які в темряві вже перетворилися на тіні. За сотню ярдів вони розділилися: один повернув ліворуч на Перл-стрит, інший помчав прямо. Я обрав останнього. Мені здалося, що до нього ближче і, що важливіше, він слабший, можливо, поранений: біг, притримуючи одну руку іншою.

За спиною Вайтло знову дмухнув у свисток, скликаючи до місця злочину інших офіцерів. Лишалось сподіватись, що це заради того, аби впіймати двох утікачів, а не тому, що поранена Бессі потребувала негайної допомоги.

Чоловік попереду зник у темряві, тоді знову вигулькнув в ореолі ліхтаря, перетнув перехрестя з Квакер-стрит. Я дозволив собі усміхнутись. Знаю, ще кілька ярдів, і він у глухому куті — там стіна, за якою сорокафутовий крутосхил до залізничної колії.

Я вповільнився. Людина, загнана в кут, небезпечна, і мені хотілося бути готовим на випадок, якщо він спробує про-рватися назад або випробувати вдачу з допомогою кулаків. Вулиця знову занурювалася в темряву, але я чув його швидкі кроки. Тоненькі підшви ляпали по мокрій брукувці. Раптом він зупинився.

— Здавайтеся! — гукнув я.— Вам нема куди тікати.

Я зробив кілька кроків, усі відчуття були загострені до краю, і нарешті побачив його. Худорлявий чоловік у кашкеті, праву руку притримує лівою. Тільки богу відомо, як йому це вдалося, але він вдерся на стіну, що відділяла вулицю від урвища над залізничною колією.

Чоловік обернувся та подивився вниз, у порожнечу. Я вилаявся і перейшов на біг, сподіваючись зупинити його, доки він не накоїв дурниць.

— Не робіть цього! Зламаєте шию!

Він завагався. Нас розділяло лише кілька ярдів. Він озирнувся через плече, усміхнувся мені, знову відвернувся і, майже як у балеті, стрибнув.

Я почув глухий удар, з яким він упав на землю, і на мить заляк. Тоді, опанувавши себе, кинувся до стіни й підтягнувся на руках. Поглянув униз, готовий побачити на рейках понівечене тіло. Натомість там стояло з півдюжини вантажних вагонів, і чоловік уже спустився з одного і біг колією в напрямку Шордича.

Я стрибнув униз, важко приземлившись на похилий дах одного з вагонів. Від дощу той став слизьким, і на ногах я тримався не краще за свиню на крижині. Не встиг я оком кліпнути, як сидів на дупі, відчайдушно хапаючись руками за виступи, щоб не гепнутись із вагона. Біля самого краю мені вдалося зачепитись за металевий жолоб, що тягся уздовж вагона. Інерція потягла мене вниз, і я вилаявся, бо праву руку пронизав гострий біль. Але утримався. Знову вилаявся, цього разу від полегшення, тоді розтулив пальці і впав на мокру землю. Зіпнувшись на ноги, я перечепився через рейки і повалився на колію.

Заверещав свисток, значно гучніший, ніж у Вайтло. Я підвів голову і кілька секунд, які здалися мені десятьма роками, спостерігав, як на мене рушив монстр-локомотив.

Усі фібри мого ества раптово сповнилися страхом бо-жим, я сперся на руки, піднявся й скотився з колії з такою жвавістю, що напевне вразив би бога Меркурія у крилатих сандаліях. За мить повз мене проторохкотіла пекельна машина, а я лежав долілиць, і серце шалено калатало об ребра.